

L'experiència luxemburguesa

NICO WEBER (†)
Fachhochschule Köln
Institut für Translation und Mehrsprachige Kommunikation

Introducció

Una recent publicació meua es titulava *The Universe under the Microscope: The Complex Linguistic Situation of Luxembourg* (Weber, 2001). El títol fa referència al fet que la situació sociolingüística del Gran Ducat, malgrat les seves petites dimensions, és molt complexa i alhora molt interessant. El tema que ens ocupa avui aquí és «l'impacte de les migracions en ecosistemes plurilingües». El cas de Luxemburg és especialment rellevant perquè tenim des de fa temps un «ecosistema plurilingüe» que ha estat exposat a una immigració massiva durant els darrers cent trenta anys aproximadament, però sobretot després de la Segona Guerra Mundial. Aquesta va ser fonamentalment una migració per treball, en comparació de les originades per guerres i altres crisis locals més o menys efímeres, i per migracions d'oci. Luxemburg evidentment no és un cas aïllat. «La migració laboral», podem llegir en un article de *The Economist* del 12 de maig de 2001, «va ser constantment un dels principals motors del canvi econòmic. Des de 1945 el món ha experimentat una nova era de globalització accelerada, i el moviment internacional del treball està demostrant una vegada més que té la més gran transcendència econòmica i social.»

En el meu article em proposo:

- Donar alguns dels fets i xifres clau respecte de la situació luxemburguesa passada i present.
- Analitzar l'impacte de la immigració plurilingüe sobre la situació multilingüe actual.
- Esbossar les reaccions polítiques, socials i individuals d'aquesta situació en tres àmbits clau: la política educativa, la política lingüística i la vida professional.

1. Una breu mirada a la història

Luxemburg es va estendre des d'un petit castell fundat el 963 cap a un territori que a les darreries del segle XIV feia quatre vegades l'actual Gran Ducat. En aquells moments la influència del ducat era tal que Enric VIII, duc de Luxemburg, va ser escollit emperador del Sacre Imperi Romanogermànic el 1308. Alguns

dels seus successors van adquirir el mateix estatus, però amoïnats com estaven per la política internacional i pels assumptes territorials i dinàstics de llocs llunyans, van acabar perdent el control de les seves possessions luxemburgueses, les quals van quedar sota domini estranger durant els quatre segles següents.

El 1340, Joan el Cec va dividir el seu territori luxemburguès en dos sectors administratius, el *quartier allemand* (el sector alemany) i el *quartier wallon* (el sector francès). Els borgonyons assoliren el poder el 1443, quan Felip el Bo va prendre possessió de Luxemburg. Sota el seu govern, el francès va esdevenir la primera llengua administrativa (la qual ha romàs així des de llavors. Des del 1506 fins al 1684, Luxemburg va estar en poder dels Habsburg hispànics (i després austríacs). Des del 1684 fins al 1698 va estar sota domini francès, havent patit pèrdues territorials a favor de França ja el 1659. Des del 1714 fins al 1795 els Habsburg austríacs van tornar al poder; i del 1795 al 1815 les autoritats franceses el van assolir de nou.

El congrés de Viena de 1815 va comportar una altra partició: part del ducat fou lliurat a Prússia. El «mateix» Luxemburg va quedar sota la jurisdicció personal del rei d'Holanda (1815-1839), la qual encara formava part del Deutscher Bund (la confederació alemanya); la ciutat i la seva fortalesa van romandre sota el control de Prússia fins al 1867. El 1839, amb el Tractat de Londres, Luxemburg va ser proclamat estat independent com a conseqüència del reconeixement internacional de la independència belga. No obstant això, la meitat del territori restant, que era francòfon, fou cedida a Bèlgica, i d'aquesta manera el francès va deixar de ser llengua *territorial* de Luxemburg.

Des del 1842 fins al 1918 el país va ser membre del Zollverein alemany (Unió Duanera). Després de la Primera Guerra Mundial va participar a la Union Économique Belgo-Luxembourgeoise (Unió Econòmica amb Bèlgica). El 1944, el Benelux, la unió econòmica entre Bèlgica, Holanda i Luxemburg, va ser acordat pels tres països, amb els respectius governs a l'exili. Luxemburg va ser ocupat pels alemanys en les dues guerres mundials i va patir l'opressió nazi especialment durant la Segona Guerra Mundial. A la dècada dels cinquanta, Luxemburg va

esdevenir un dels pares fundadors del que ara és la Unió Europea.

El segle XIX va veure diferents onades d'emigració cap a Amèrica. Cap a la fi de segle el nombre d'habitants era aproximadament de dos-cents mil. Al voltant de setanta-dos mil havien marxat del país durant la segona meitat del segle. La immigració va començar amb la industrialització, i va augmentar a mesura que es va necessitar més mà d'obra i més especialitzada. La població ha augmentat des de llavors, amb unes tres-centes mil persones el 1939 i quatre-centes mil, cinquanta anys més tard. Ara els polítics fan projectes, de cara al 2040, per a set-cents mil habitants amb l'objectiu de mantenir l'estat del benestar.

Tot va començar el 1818, quan es van descobrir grans dipòsits de minerals de ferro al sud-oest del país, la major part dels quals s'estenien a la veïna Lorena francesa. La fosa industrial va començar a Luxemburg el 1845. El 1859 va arribar el ferrocarril, el qual va facilitar l'accés als mercats internacionals i al subministrament de carbó. A mesura que les tècniques de producció i la qualitat de l'acer milloraven, la quantitat de producció va augmentar ràpidament. L'escòria del procés de Thomas-Gilchrist també va proporcionar un fertilitzant excel·lent, i això va comportar substancials millores en agricultura i viticultura. L'extracció de ferro i la producció d'acer van ser la columna vertebral de l'economia del país i de la prosperitat consegüent fins a cent anys després (Newcomer, 1988, p. 55):

Des d'una economia i una societat rural en un 95 % el 1839 fins a una economia i una societat d'indústria i servei en un 95 % cent cinquanta anys més tard, el gran factor de creixement i desenvolupament des de l'inici de l'estat modern fins als anys setanta va ser la indústria de ferro i acer, amb la qual Luxemburg es va convertir en un factor prominent dins l'economia internacional. En només vint anys, des d'un inici gairebé insignificant i responent a la crisi mundial de l'acer dels anys setanta, Luxemburg es va transformar amb sorprenent velocitat en un dels principals centres bancaris del món. Alhora modernitza, varia i desenvolupa la indústria de l'acer per mantenir-la com una de les quatre més importants d'Europa, mentre treballa per atraure i diversificar les oportunitats d'inversió i de feina.

Les dades històriques ajuden a entendre la situació multilingüe de Luxemburg. El luxemburguès, el francès i l'alemany són les tres llengües tradicionals de Luxemburg. La situació lingüística luxemburguesa es pot qualificar de *triglòssia*, atès que l'ús lingüístic està distribuït funcionalment (almenys parcialment), i com a mínim dues de les llengües involucrades estan relacionades. El francès i l'alemany han funcionat, en graus diferents, com

a llengües del govern i com a vehicles de comunicació regional i cooperació econòmica. Les qüestions de política lingüística estan profundament influïdes pel passat lingüístic del país. Davis (1994, p. 191) encertadament assenyala que «a Luxemburg, els valors i les creences subjacents a les actituds envers l'educació i l'aprenentatge de llengües estan arrelades profundament en circumstàncies històriques i, d'aquesta manera, en valors culturals nacionals».

2. Ús actual i estatus de les llengües a Luxemburg

A l'entrada de l'any 2000, la població de Luxemburg voltava les quatre-centes trenta-cinc mil persones, d'acord amb la informació publicada per l'oficina d'estadística nacional (Statec, 2000). Vora el 36 % dels residents eren ciutadans no luxemburguesos (156.500). Els principals grups amb representació eren (en xifres arrodonides):

Portuguesos	36 %	Belgues	9 %	Holandesos	2 %
Italians	13 %	Alemanys	7 %	Altres UE	6 %
Francesos	12 %	Britànics	3 %	No UE	13 %

A més, setanta mil viatgers diaris (*frontaliers*), al voltant d'un terç del total de la mà d'obra, arribaven per treballar des de les regions limítrofes de França (53 %), Bèlgica (28 %) i Alemanya (19 %).

Respecte de la situació lingüística és essencial, en el context de Luxemburg, distingir entre *les llengües per viure i les llengües per treballar*. Per a les primeres hi ha (en decreixent ordre d'importància) el luxemburguès, el francès, el portuguès, l'italià i moltes altres. Les llengües que es necessiten per a la comunicació pública i particularment per a l'entorn laboral, són el francès, el luxemburguès, l'alemany i l'anglès. A la vida privada la gent emprava la seva llengua primera (la llengua de la intimitat), cosa que no sempre poden fer a l'escola o a la feina, quan compren o amb l'Administració pública. Viure a Luxemburg requereix adaptar-se a diferents entorns lingüístics i a canviar constantment de llengua.

Una altra distinció útil per comprendre el caràcter particular del país és aquella entre *llengües intragrups i llengües intergrupals*. Les llengües intragrups inclouen el luxemburguès, la llengua exclusiva de comunicació oral entre els luxemburguesos nadius (o assimilats), i diverses llengües immigrants, especialment el portuguès i l'italià. La llengua intergrupal més important —virtualment la *llengua franca*— és el francès. L'empren els immigrants i el 80 % dels viatgers provinents dels països francòfons veïns. Naturalment, el francès també és la llengua intragrupal de la comunitat (internacional) francòfona de Luxemburg. Deixeu-me caracteritzar breument la situació de les tres llengües tradicionals d'acord amb aquestes distincions.

El luxemburguès és el mitjà exclusiu de comunicació oral entre els luxemburguesos nadius en totes les circumstàncies, independentment de la posició social dels interlocutors. És el símbol o potser fins i tot l'essència de la identitat nacional luxemburguesa; no hi ha cap criteri més valuós que el luxemburguès per identificar la nació luxemburguesa. El 1989 va ser declarada legalment «llengua nacional» de Luxemburg. Com a llengua d'escriptura està adquirint una importància creixent, tant per a propòsits literaris com per a no literaris. El luxemburguès està esdevenint una llengua moderna de ple dret (una *Ausbausprache* o *llengua per elaboració*; Kloss, 1978). El desig és que sigui la llengua d'integració i cohesió social, i en general s'accepta com a tal. Això es reflecteix a través de la política educativa nacional i es confirma pel fet que un creixent nombre de parlants d'altres llengües volen, i de fet intenten, aprendre luxemburguès.

El francès és la llengua dominant en l'àmbit professional. És la llengua oficial de la legislació i la jurisdicció (tal com ho estipula la llei lingüística de 1984), i és *de facto* la llengua de l'Administració pública. Per a la gent de classe alta i per a la intel·lectualitat luxemburguesa és la llengua de prestigi; a l'alemany se li nega aquesta condició per raons psicològiques i polítiques. El francès és, alhora, la llengua franca entre els parlants de luxemburguès, els immigrants i els viatgers transfronterers (la majoria dels quals són francòfons). En aquesta darrera funció, el francès apareix més com una varietat a vegades lleugerament pidginitzada que com una llengua de cultura i prestigi. En conjunt el francès és omnipresent; per exemple, la majoria d'alemanys —els quals sovint no saben gairebé res del luxemburguès— veuen el francès com la llengua de Luxemburg.

L'alemany, com el francès, també és llengua d'escriptura per als luxemburguesos autòctons i és la principal llengua dels mitjans de comunicació. Com a llengua d'escriptura, l'alemany està perdent importància davant el desenvolupament del luxemburguès en tots els terrenys, inclòs el literari. Això no obstant, com a llengua dels mitjans de comunicació l'alemany s'està enfortint —com més jove sigui l'audiència, més possibilitats hi haurà que mirin o escoltin mitjans de llengua alemanya. Juntament amb el luxemburguès, l'alemany és la llengua de l'alfabetització, i juntament amb el francès, l'alemany és la llengua d'instrucció en l'educació primària i secundària. L'alemany havia estat la llengua dels oficis religiosos, però ara també està perdent terreny en favor del luxemburguès. A causa de la importància de l'economia d'Alemanya, l'alemany és important en la vida econòmica i professional. Per últim, l'alemany estàndard exerceix una influència considerable sobre el luxemburguès, tant en el lèxic

com en la gramàtica. Afirmar que el rol de l'alemany està disminuint —com algunes vegades es diu— és qüestionable a la llum d'aquests fets.

Una diferència decisiva entre Luxemburg i països com ara Bèlgica o Suïssa és que aquests són estats multilingües amb regions fonamentalment monolingües, mentre que a Luxemburg no es pot aplicar el principi de territorialitat. Des d'un punt de vista lingüísticogeogràfic, Luxemburg és un territori germànic que pertany a la zona dialectal de la Francònia occidental (o de la Mosella). Tanmateix, la seva població (a excepció dels immigrants acabats d'arribar) és tradicionalment bi- o trilingüe. Vaig encunyar la següent fórmula per descriure'n la situació sociolingüística: *el francès manté el país unit, la triglòssia o el multilingüisme el fan avançar i el luxemburguès el diferencia* (Weber, 2000, p. 88).

Anem a veure ara què passa amb aquest «ecosistema plurilingüe» en el context d'una presència massiva de gent estrangera i de llengües. Al «tradicional» multilingüisme luxemburguès, amb el luxemburguès, el francès, l'alemany —per a gairebé tots els individus, però amb diferents nivells de competència— i, especialment en el cas de les persones amb més estudis, possiblement amb una o més llengües addicionals, s'afegeixen les habilitats en la llengua primera, segona i estrangera dels immigrants, que poden o no incloure aquelles llengües que més comunament dominen els luxemburguesos.

D'acord amb una mostra a gran escala i a un estudi sobre migració, ús lingüístic i vida social a Luxemburg (Fehlen *et al.*, 1998), es poden identificar «modalitats de multilingüisme» típiques. La taula següent (Weber, 2001) exposa de manera simplificada les modalitats de multilingüisme en termes de jerarquia (d'esquerra a dreta) de competència lingüística i d'ús per a diferents classes de parlants, tal com es va especificar en la mostra. Serien necessàries altres distincions, com la que s'establiria entre llengua parlada i llengua escrita, o indicacions del nivell real de competència dels diferents idiomes en aquesta escala relativa. Cada línia especifica una modalitat de multilingüisme indicant la jerarquia de les llengües esmentades pels entrevistats com la seva llengua «primera», «segona», «tercera» o «quarta». La modalitat (1), per exemple, amb «L» sota *Llengua primera*, «F» sota *Llengua segona*, «D» sota *Llengua tercera* i «(X)» sota *Llengua quarta*, representa els entrevistats que declaren tenir el luxemburguès com la seva llengua primera, el francès i l'alemany com a segona i tercera llengua respectivament, i que (opcionalment) en tenen una quarta. La informació recollida no va ser comprovada ni examinada.

Taula 1

Modalitats de multilingüisme en termes de jerarquia de competència lingüística i ús per a diferents classes de parlants, d'acord amb la mostra de Baleine (Fehlen *et al.*, 1998)

	Llengua primera	Llengua segona	Llengua tercera	Llengua quarta
1		F	D	(X)
2	L	D	A	F
3		D	F	(X)
4		D	(F)	—
5		F	—	—
6		F	E	(I)
7	P	F	I	(E)
8		F	A	(X)
9		F	L	X
10		L	F	10
11		P	X	(X)
12	L	X	P	(X)
13		X	X	P

Abreviacions: L: luxemburguès; F: francès; D: alemany; I: italià; P: portuguès; E: espanyol; A: anglès; X: una altra llengua; (:): potencialment posició buida; —: posició buida.

Les modalitats amb el luxemburguès com a llengua primera (línies 1-4) són típiques entre els luxemburguesos «arrelats». Tenir una quarta llengua és més comú del que es reflecteix a (1), mentre que a (3) és el contrari. Les línies (1-2) representen un nivell d'educació superior al de (3-4). Les modalitats amb el portuguès com a primera llengua (línies 5-10) reflecteixen el coneixement lingüístic dels immigrants portuguesos (tal com s'indica en la mostra). La seqüència de dalt a baix de les línies 5-10 reflecteix un increment de la durada de residència i de l'assimilació. Observeu com el luxemburguès (línies 8-10) «apareix a la dreta» i «es mou cap a l'esquerra», és a dir, cap al primer pla (la (X) de la línia 8 com a quarta llengua bé podria ser el luxemburguès). La part de baix de la taula (línies 11-13) mostra modalitats d'assimilació lingüística dels immigrants. En aquest cas la descripció, tal com es presenten les dades de la mostra, no és molt clara. Una cosa que podem veure és com el portuguès, «es mou cap a la dreta», això és, cap a un segon pla. En el context de Luxemburg, l'assimilació significa la imitació del multilingüisme tradicional més que l'aprenentatge i l'ús d'una llengua particular (territorial) (Fehlen *et al.*, 1998).

És interessant apuntar que, així com hi ha particularitats en la pronúncia, la gramàtica i el lèxic del francès i de l'alemany de Luxemburg, les llengües immigrants (per exemple l'italià i suposadament el portuguès)¹ han desenvolupat algunes idiosincràsies, majoritàriament lèxiques, en referència amb l'estàndard dels seus països d'origen. Al contrari que el francès o l'alemany, fins ara l'italià i el portuguès no han causat ni en el luxemburguès ni en les varietats luxemburgueses del francès i de l'alemany cap efecte detectable. A continuació tractaré de descriure les reaccions polítiques, socials i individuals d'aquesta situació seleccionant tres dominis clau: la política educativa, la política lingüística i les actituds lingüístiques i l'àmbit professional.

3. Una mirada a la política educativa, a la política lingüística i a l'àmbit professional

3.1. La política educativa

L'educació obligatòria comprèn onze anys: dos d'educació preescolar, sis d'educació primària i tres d'educació postprimària.

L'*educació infantil primerenca (éducation précoce)* comença als tres anys però no és obligatòria. No hi ha docència, només jocs supervisats que pretenen facilitar la socialització dels infants i la integració dels nens immigrants familiaritzant-los amb la llengua i cultura luxemburgueses. Els dos anys d'*educació preescolar (éducation préscolaire)* comencen als quatre anys i són obligatoris. Durant l'etapa preescolar s'espera que es fomenti el desenvolupament físic, intel·lectual i social dels infants i que se'ls prepari per a la primària.

L'*educació primària (enseignement primaire)* comprèn un període de sis anys. La docència comença en luxemburguès (com a llengua vehicular); la *llengua d'alfabetització (alphabétisation)* és l'alemany. L'alemany, doncs, es converteix en la llengua d'instrucció de gairebé totes les assignatures. El francès es comença a ensenyar a la meitat del segon any. El luxemburguès també s'ensenyava però a escala molt reduïda. Per als infants que tenen problemes a l'escola hi ha *classes especials*, com ara:

— «classes d'acolliment» (*classes d'accueil*) per als infants dels immigrants acabats d'arribar;

— «classes d'ajuda» (*classes d'appui*), principalment per a alemanys, i

1. Per a l'italià hi ha unes poques notes sobre aquest tema, vegeu Pagliarini (1995). Per al portuguès encara no hi ha cap estudi d'aquest tipus. Hi ha uns pocs comentaris sobre la influència lèxica del francès i del luxemburguès respectivament, sobre la primera i segona generació d'immigrants portuguesos, vegeu Beirão (1977). Per a l'alemany cf. Berg (1993). Per al francès cf. Bender-Berland (2000).

– «classes de velocitat reduïda» (*classes d'attente*) en el nivell més baix.

L'educació *postprimària* (*enseignement post-primaire*), els tres primers anys de la qual són obligatoris, està molt organitzada en mòduls. L'estructura està pensada per possibilitar el canvi entre tipus d'escoles, especialment durant els tres primers anys. No entraré en detalls aquí. Com pot veure's a la figura 2 hi ha tres branques: un «grup preparatori» (tres anys), educació tècnica secundària (de sis a vuit anys) i educació general secundària (set anys). No comentaré res sobre l'educació superior.

L'educació *d'adults* inclou la formació professional contínua i cursos de llengua de nivell bàsic i avançat. Els cursos d'idiomes estan organitzats per un centre d'idiomes determinat: el Centre de Langues Luxembourg, CLL. Les xifres d'inscripció durant el trimestre d'hivern de 2000-2001 mostren la distribució de la demanda dels cursos de llengües estrangeres:²

Francès 34 %	Alemany 16 %	Espanyol 6 %	Portuguès 2 %
Anglès 22 %	Luxemburguès 15 %	Italià 4 %	Holandès 1 %

Els immigrants no francòfons aprenen francès, atès que és la llengua administrativa més important i també la llengua franca del país. L'interès pel luxemburguès creix ininterrompudament, i ara ha superat l'alemany, que ha anat disminuint durant anys. Majoritàriament, el luxemburguès és après pels transfronterers de les regions veïnes que treballen a Luxemburg, i en part també pels immigrants, juntament amb el francès o després. Els luxemburguesos volen aprendre anglès, principalment per raons professionals. Fixeu-vos en la manca d'interès pel portuguès (en comparació de l'italià i l'espanyol).

Fins aquí els fets. Quin són els problemes? La política educativa a Luxemburg equival a intentar aplicar una aproximació tan homogènia com sigui possible a un àmbit que és absolutament heterogeni. La política educativa oficial s'adhereix al principi de l'*école unique* (una escola per a tothom). La immersió en l'educació multilingüe es veu com el millor mètode per aconseguir un nivell alt de multilingüisme. La llengua d'ús en l'educació reflecteix el tradicional multilingüisme luxemburguès de la manera següent: l'idioma de l'educació preescolar és el luxemburguès. La intenció és que tots els infants, independentment de quin sigui el seu origen nacional, lingüístic i cultural, aprenguin la llengua nacional com a centre de la integració i cohesió social. La llengua vehicular d'educació a la primària és l'alemany. Els idiomes de l'educació secundària tècnica són l'alemany i el francès (en ordre d'importància decreixent), i els de l'educació secundària general, a l'inrevés, són el francès i l'alemany.

Per als infants que tenen el luxemburguès com a llengua primera, l'alemany no és realment un idioma estranger sinó una segona llengua, i s'ensenya com a tal. La seva primera llengua estrangera és el francès, que comencen a aprendre a la meitat del segon any de primària. Per als nens immigrants d'origen romànic (principalment italians i portuguesos, que com ja hem vist eren de molt els majoritaris), sovint els és més difícil començar a escriure a partir de l'alemany i el luxemburguès que per a la majoria de nens luxemburguesos. Tanmateix, si el francès es convertís en la llengua d'alfabetització, les coses serien més difícils per als infants que tenen el luxemburguès com a llengua primera. Haurien d'aprendre a escriure en una llengua estrangera. El Ministeri d'Educació, de fet, ha donat llum verda perquè el francès sigui llengua d'alfabetització de les classes, però els municipis no ho han dut a la pràctica. Tradicionalment, l'alemany ha estat prevalent a primària (juntament amb el luxemburguès) i en l'educació tècnica secundària (juntament amb el francès). Això comporta problemes lingüístics per a un nombre d'alumnes i estudiants d'origen romànic, i s'està intentant solucionar a tots dos nivells.

A primària hi ha els anomenats *cursos integrats en llengua materna* (*cours intégrés en langue maternelle*) per a infants immigrants, a qui s'ensenya les mateixes assignatures al mateix temps que els cursos «normals» en luxemburguès i alemany. Va ser especialment per als nens immigrants que es van iniciar les classes «d'acolliment» i «de velocitat reduïda». A l'educació tècnica secundària hi ha dos tipus especials de classes per als estudiants de dotze a quinze anys, les anomenades *classes d'integració*, on s'ensenya amb més intensitat tant l'alemany com el francès, i que es complementen amb cursos d'anglès (Maas, 1998).

Els alumnes amb poca competència en alemany o francès també tenen dificultats en altres assignatures, perquè no entenen prou bé el professorat o perquè no es poden expressar adequadament en els exàmens. Alhora hi ha un sentir general que l'anglès no s'ensenya ni s'aprèn de la manera que s'hauria de fer. Una audiència parlamentària recent va originar un informe que,³ entre altres recomanacions, propugnava els canvis següents en educació:

– Promoure i intensificar l'ensenyament del luxemburguès a l'etapa preescolar, per confirmar i reforçar el seu rol com a vehicle d'integració i cohesió social.

– Ensenyar l'alemany i l'anglès com a llengües estrangeres (en lloc de com a segona o fins i tot primera) en els nivells corresponents.

– Integrar l'ensenyament de la llengua materna en el pla d'estudis tradicional en més gran mesura que fins ara.

2. Ministère de l'Éducation Nationale, de la Formation Professionnelle et des Sports (2001).

3. Chambre des Députés (2000).

— Fer projectes pilot amb el francès com a llengua d'alfabetització en lloc de l'alemany.

3.2. La política lingüística

La línia general de la política lingüística abans de la «lleï lingüística» de 1984 va ser, en realitat, no fer res. La situació lingüística acostumava a donar-se per feta, com a vegades encara ara és el cas. És comprensible, atès que durant segles la situació s'ha mantingut estable. Això no obstant, a causa del desenvolupament demogràfic i social s'han produït molts canvis i les relacions entre els idiomes han esdevingut molt més complexes, de manera que aquell *laisser-faire* ja no és factible. Com a resultat de la immigració massiva i de la internacionalització de la vida professional diverses llengües han entrat en escena. Això ha conduït cap a una redefinició dels rols de —especialment— el francès, l'alemany i l'anglès. Com a reacció, alguns luxemburguesos han començat a valorar més el luxemburguès com la seva llengua. Des d'un punt de vista polític això va comportar que el luxemburguès fos declarat l'idioma nacional i que fos promogut com la llengua d'integració i de cohesió social. Des dels anys noranta, el Govern ha promogut l'estudi i el desenvolupament del luxemburguès patrocinant una reforma ortogràfica, la recopilació de nous diccionaris i el desenvolupament de material imprès i multimèdia per aprendre'l i ensenyar-lo.

Hi ha altres persones que tenen una visió completament diferent i que afirmen que perquè el país es mantingui unit, Luxemburg hauria d'optar per una sola llengua. Diuen que hauria d'haver-hi una espècie de «federació lingüística» entre els diferents grups ètnics, lingüístics i socials. Atès el gran nombre de funcions i de la importància que té per a tot, el francès ha estat proposat per ser la *langue fédératrice*. Només un 5 % dels entrevistats en la mostra de 1998 de Baleine va declarar no conèixer (*connaître*) el francès, en oposició al 20 % per al luxemburguès.

Els governs més recents han intentat tenir en compte les dues perspectives. De fet, el francès encara és la llengua preferida per a l'ús institucional, tot i que teòricament el trilingüisme institucional es va establir amb la lleï lingüística de 1984 (amb excepció de la legislació). Una postura que està d'acord amb aquesta lleï és la de demanar als immigrants, com a mínim als més joves i a les properes generacions ja nascudes al país, que adquireixin la *compétence légitime* tradicionalment trilingüe, perquè això els capacitarà per compartir poder i prosperitat amb els que ja estan establerts.

En un debat recent al Parlament sobre una proposició per a una nova lleï de naturalització,⁴ un dels aspectes centrals —i po-

lèmics— va ser la qüestió lingüística: com d'importants són les llengües —especialment el luxemburguès— per a la definició de la nacionalitat luxemburguesa? La proposició de lleï estipulava com a condició necessària, encara que no suficient, que els candidats a la ciutadania haurien de demostrar una competència bàsica en luxemburguès, així com un domini de les altres llengües administratives (francès i alemany). El que solen fer aquells que volen esdevenir funcionaris o professors és passar una prova de competència oral en luxemburguès i de competència oral i escrita en francès i alemany. Els polítics de tendència dretana es van inclinar a subratllar la importància de la llengua nacional com a símbol i vehicle d'integració política i social, mentre que els polítics de tendència esquerrana argumentaven que, atès que el país és multilingüe, hauria de ser suficient demostrar competència en una de les llengües i que no caldria posar un èmfasi particular en el luxemburguès. Una de les qüestions que es van tractar més a fons va ser si la naturalització havia de ser entesa com trobar-se al començament o al final d'un procés d'integració i, en darrer terme, d'assimilació. Es va requerir al Govern que cedís més diners i recursos a aquells que volien (o havien de) aprendre una o més llengües del país.⁵ En aquests moments el Centre de Langues no pot atendre tota la demanda, particularment de cursos de luxemburguès, a causa de la manca de recursos i personal docent. Un dels ponents, però, va remarcar que totes les persones que fan el pla d'estudis complet aprenen a parlar el luxemburguès, independentment de quin sigui el seu origen i la seva llengua primera. Pel que fa a la primera generació d'immigrants que entre ells continuen emprant la seva llengua d'origen, el seu coneixement del luxemburguès generalment està en relació amb la durada de la residència en el país, d'acord amb l'enquesta de Baleine (Fehlen *et al.*, 1998).

3.3. L'àmbit professional

S'ha argumentat (Fehlen, 1998b) que hi ha dos mercats laborals diferents (parcialment encoberts) a Luxemburg: el nacional tradicional dominat pel luxemburguès, i l'internacional (regional) que és multilingüe però que està dominat pel francès. Un mètode per

5. El text d'aquesta rellevant moció (*Motion 1, 2416*) diu:

La Chambre des Députés

— considérant que la langue luxembourgeoise constitue un facteur d'intégration important et que la connaissance du luxembourgeois est un atout pour citoyen étranger résidant et travaillant dans notre pays;

— considérant que l'intégration des étrangers dans la société luxembourgeoise requiert une offre suffisante de cours de luxembourgeois, et que l'accès à la nationalité luxembourgeoise par la naturalisation, conditionné par une connaissance de base de la langue luxembourgeoise, présuppose également cette offre de cours; ...

— à assurer l'organisation de cours de langue luxembourgeoise en quantité suffisante...

4. Chambre des Députés (2001).

esbrinar la importància relativa de les llengües en el(s) mercat(s) laboral(s) a Luxemburg és analitzar les llengües emprades i demanades en els anuncis de feina. Això és el que van fer dos investigadors que van examinar els anuncis de feina en el diari més gran de Luxemburg (*Luxemburger Wort*) per al període 1984-1999.⁶ Van agafar mostres de deu edicions de cap de setmana de 1984, 1989, 1994 i 1999. Les variables que van prendre en consideració van ser: la llengua de l'anunci; el nombre i els requisits de les llengües que es demanaven o, si era el cas, es preferien, l'àmbit de l'activitat de la companyia anunciant, i les referències cronològiques i editorials. Alguns dels resultats més interessants van ser:

– El nombre d'anuncis sense requeriments explícits va davallar del 53,8 % el 1984 al 33,8 % el 1999. Els autors exposen dues possibles explicacions: una és que tota la situació lingüística ha esdevingut més complexa; l'altra, basada en la primera, és que els coneixements lingüístics dels candidats potencials són més variats i per tant menys predictibles, cosa que fa necessària l'explicitació de requeriments lingüístics.

– Menys del 15 % dels anuncis demanaven o demanen una sola llengua. El 1984 aquest idioma va ser el luxemburguès amb el 53,8 % dels casos i l'anglès amb un 30,8 %. El 1999 va ser més o menys a l'inrevés: el 42,9 % per a l'anglès i el 34,6 % per al luxemburguès. Dins aquest context, i tant en un any com en l'altre, el francès i l'alemany eren molt menys importants. Això es deu probablement al fet que eren feines amb contacte directe amb el públic, on es demana competència en luxemburguès; o per a feines especialitzades en la indústria i les finances, on es dóna per sobreentès que els candidats estaran molt preparats i seran multilingües, i l'anglès segur que formarà part del seu repertori.

– El 1999, el 21,5 % dels anuncis exigien dues llengües, el 24,6 % tres i el 7,1 % quatre. En un 56 % aquestes eren les llengües tradicionals del país, mentre que en un 37,2 % era alemany, francès i anglès. El 1984 les xifres assolien el 25 % per a la primera combinació *versus* el 74 % per a la segona. Aquestes xifres, segons la meua opinió, podrien reflectir la creixent importància del luxemburguès: si s'exigeixen tres llengües, se suposa que la tercera serà el luxemburguès més que no l'anglès, contràriament a la tendència de 1984.

– El 1999, el 73,6 % dels anuncis eren en francès, cosa que implicava que els candidats capaços d'entendre'ls dominarien aquesta llengua. El 12,4 % eren en anglès, el 10,6 % en alemany i el 2,9 % en luxemburguès (que, en tot cas, no es demanava escrit).

– Sumant les xifres de la llengua de l'anunci i les llengües requerides, l'any 1999 el francès era l'idioma capdavanter amb el 88,6 %, seguit de l'alemany amb el 49,6 %, l'anglès amb el 43,5 % i el luxemburguès amb el 37 %.

– Aquesta imatge varia molt si desglossem les xifres per dominis d'activitat professional (per exemple indústria, comunicacions, serveis financers, altres serveis i serveis públics). Per als serveis públics que proporciona l'Estat, per exemple, es demana molt més sovint el luxemburguès que en els serveis privats financers.

Les conclusions que es poden extreure d'aquest interessant estudi és que els requisits lingüístics són més específics, atès que el multilingüisme tradicional no es pot donar per fet de la mateixa manera que abans. Els candidats presenten uns perfils lingüístics més diversos i les exigències lingüístiques a la feina també són més diverses. Les dades certifiquen la importància del francès com la llengua de l'àmbit professional i també l'augment del luxemburguès. Aquest, però, és més específic d'un àmbit. Els luxemburguesos que tenen el luxemburguès com a llengua primera i llengua d'ús diari exigeixen cada vegada més poder parlar la seva llengua en les comunicacions públiques, especialment a l'hora de comprar. Amb l'Administració pública això, fins ara, estava assegurat perquè l'accés al funcionariat és difícil per als no nacionals i perquè es pressuposa el multilingüisme *tradicional*. Al voltant del 90 % del cos de funcionaris està format per luxemburguesos nacionals.

4. Conclusió

En aquest article solament he pogut donar una visió més o menys incompleta d'una situació molt complexa. M'he concentrat en el multilingüisme individual i social i en els aspectes lingüístics de la política educativa i lingüística i en el terreny professional. En resum diria que l'«ecosistema» lingüístic luxemburguès, si de cas, es caracteritza per una gran inestabilitat. Això ha de ser vist en el context d'un món que, en general, es mou molt ràpidament en l'àmbit polític, social i econòmic, i en un país on hi ha una immigració massiva continuada i un desenvolupament específic. Els percentatges numèrics entre llengües diferents estan canviant tan ràpidament com les funcions i la importància relativa de cadascuna de les llengües, els patrons del multilingüisme dels parlants, les actituds i l'ús. Bé podria ser que en un quart de segle ens estiguem enfrontant amb una situació completament diferent de la que tenim ara.

6. PIROTH i FEHLEN (2000).

Bibliografia

- BEIRÃO, D. (1977). «Les langues au quotidien vues par des travailleurs immigrés portugais et leurs enfants». *Forum*, núm. 177, p. 24-31.
- BENDER-BERLAND, G. (2000). «Die Besonderheiten des Französischen in Luxemburg». *Romanistik in Geschichte und Gegenwart*, vol. 6, núm. 1, p. 3-50.
- BERG, G. (1993). «Mir wëlle bleiwe, wat mir sin». A: *Soziolinguistische und sprachtypologische Betrachtungen zur luxemburgischen Mehrsprachigkeit*. Tübingen: Niemeyer, p. 137 i s.
- CHAMBRE DES DÉPUTÉS (2000). *Débat d'orientation sur une école de l'intégration: Rapport de la Commission de l'Éducation Nationale, de la Formation Professionnelle et des Sports*. Sessió ordinària 2000-2001, núm. 4615 (22 novembre).
- (2001). *Compte rendu des séances publiques (2456-2496)*. Sessió ordinària 2000-2001, núm. 19, 65a sessió (4 juliol).
- DAVIS, K. A. (1994). *Language Planning in Multilingual Contexts: Policies, Communities, and Schools in Luxembourg*. Amsterdam; Filadèlfia: Benjamins.
- DE BOT, K. [et al.] [ed.] (2001). *Institutional Status and Use of Languages in Europe*. Sankt Agustin: Asgard.
- DEPREZ, K.; DU PLESSIS, Th. [ed.] (2000). *Multilingualism and Government: Belgium, Luxembourg, Switzerland, Former Yugoslavia, South Africa*. Pretòria: Van Schaik.
- FEHLEN, F. (1998a). *L'espace des langues: analyse multi-variée d'une enquête sociolinguistique*. Luxemburg: CRP-CU-Stade. [Document de treball BAL-97-7, setembre 1998]
- (1998b). «Langues et enjeux sociaux au Luxembourg». A: FEHLEN, F.; LEGRAND, M.; PIROTH, I.; SCHMIT, C. *Le sondage «Baleine»: Une étude sociologique sur les trajectoires migratoires, les langues et la vie associative au Luxembourg*. Luxemburg: SESOPI Centre Intercommunautaire.
- FEHLEN, F.; LEGRAND, M.; PIROTH, I.; SCHMIT, C. (1998). *Le sondage «Baleine»: Une étude sociologique sur les trajectoires migratoires, les langues et la vie associative au Luxembourg*. Luxemburg: SESOPI Centre Intercommunautaire.
- KLOSS, H. (1978). *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800*. Düsseldorf: Schwann.
- MAAS, N. (1998). «Bessere Chancen für ausländische Jugendli-
- che durch intensiven Sprachunterricht». A: WENGLER, A. [ed.]. *Un enseignement moderne des langues vivantes étrangères pour les citoyens européens*. Luxemburg, p. 60-69.
- MINISTÈRE DE L'ÉDUCATION NATIONALE, DE LA FORMATION PROFESSIONNELLE ET DES SPORTS (2001). *Rapport d'activités 2000*. Luxemburg, març de 2001, p. 69.
- NEWCOMER, J. (1998). *The Nationhood of Luxembourg*. Echternach, Luxemburg: Éditions Phi&Centre National de Littérature.
- NEWTON, G. [ed.] (1996). *Luxembourg and Luxemburguès: Language and Communication at the Crossroads of Europe*. Oxford: Clarendon.
- NEWTON, G. (1996a). «Luxembourg: the Nation». A: NEWTON [ed.]. *Luxembourg and Lëtzebuergesch: Language and Communication at the Crossroads of Europe*, p. 5-37.
- (1996b). «German, French, Lëtzebuergesch». A: NEWTON [ed.]. *Luxembourg and Lëtzebuergesch: Language and Communication at the Crossroads of Europe*, p. 39-65.
- PAGLIARINI, L. (1995). «Particularismes linguistiques des émigrés italiens au Luxembourg». A: REUTER, A.; SCUTA, D. [ed.]. *Itinéraires croisés: Luxembourgeois à l'étranger, étrangers au Luxembourg: Menschen in Bewegung, Luxemburger im Ausland, Fremde in Luxemburg*. Luxemburg: Esch-sur-Alzette, p. 191-193.
- PIROTH, I.; FEHLEN, F. (2000). *Les langues dans les offres d'emploi du Luxemburger Wort*. Document de treball, publicació interna, Centre de Recherche Public Gabriel Lippman, Cellule STADE, referència: EMPLOI-00-04, 20 de desembre de 2000. [Cortesia del doctor F. Fehlen, CRP-Gabriel Lippman, Cellule STADE]
- STATEC (2000). *Le Luxembourg en chiffres*. Luxemburg: Statec.
- WEBER, N. (1994). «Sprachen und ihre Funktionen in Luxemburg». *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, núm. 61, p. 129-169.
- (2000). «Multilingualism and Language Policy in Luxembourg». A: DEPREZ, K.; DU PLESSIS, Th. [ed.]. *Multilingualism and Government: Belgium, Luxembourg, Switzerland, Former Yugoslavia, South Africa*. Pretòria: Van Schaik, p. 82-91.
- (2001). «The Universe under the Microscope: The Complex Linguistic Situation of Luxembourg». A: DE BOT, K. [et al.] [ed.]. *Institutional Status and Use of Languages in Europe*. Sankt Agustin: Asgard, p. 179-194.